

Az arisztokrácia válsága és jövője

Írta: Wesselényi Miklós báró

A társadalmi kérdések korunk legégetőbb problémái közé tartoznak, sőt bátran mondhatjuk, hogy sorsdöntő problémái közé, mert bizonyosra vehető, hogy a most folyó második világháború bármilyen is legyen annak katonai vagy politikai kimenetele, gyökeresen fogja átalakítani állami és társadalmi berendezkedésünket. Ez az átalakulás már az első világháború után megindult, de (különösen Magyarországon) nem volt elég őszinte és nem volt elég célszerűen radikális. Mindaz, ami e téren történt, annyira csalóka és hamis volt, hogy valószínű, hogy a jövő történetírója Európának az első világháború utáni nem egészen őszinte társadalmi átalakulásában fogja megjelölni a második világháború keletkezésének egyik mélyebb okozóját. Mindezek a társadalmi kérdések Magyarországon különösen jelentőséggel bírnak, mert a társadalmi problémák nálunk sokkal bonyolultabbak mint Európa legtöbb államában. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy Közép-Európában a feudalizmus 1848-ig érintetlenül fennállott. A francia forradalom pedig, mely a liberális kapitalista társadalmi berendezkedés szülőanyja volt, hatvan évvel előzte meg 1848-at. Ennek folyománya aztán az, hogy Magyarországon a szociális feszültség nagyobb mint más államokban. Éppen ezért, ha a magyar társadalom problémáival nem dogmatikusan vagy szenvedélyesen, hanem tárgyilagosan kívánunk foglalkozni, úgy feltétlenül jogosultnak látszik az a felfogás, mely az egész kérdés-komplexumot problémakörökre bontja és azokat a maguk speciális helyzetének megfelelően akarja vizsgálni. Ezt tűzte ki feladatául a jelen tanulmány is, mely a következőkben a legkülönbözőbb szempontokból és különböző társadalmi rétegekhez tartozó emberek megnyilatkozásain keresztül az arisztokrácia kérdésével, mint olyannal és az arisztokrácia problémáival szeretne foglalkozni.

Az arisztokrácia kérdését, mint általában ezt a társadalmi osztályt az utóbbi időben divatba jött szellemi áramlatoknak megfelelően igyekeztek nálunk bagatellizálni, pedig ezt egyáltalán nem lehet és minden reformtörekvés, vagy újfajta társadalmi szemlélet legbehatóbban kell foglalkozzon Magyarországon az arisztokrácia kérdésével. Hogy ez így helyes-e vagy nem, az teljesen más kérdés, melyet nem vagyunk hivatva e pillanatban eldönteni, de mindenesetre olyan tény, mellyel számolni kell. Készséggel elismerjük, hogy Európa legtöbb államában ennek a kérdésnek egyáltalán nem, vagy már csak nagyon kis mértékben van szociális jellege a szó államjogi és társadalmi értelmében. Hogy ez így van, az éppen annak köszönhető, hogy a társadalmi átalakulás Nyugat-Európában ténylegesen is a francia forradalommal kezdődött. Nálunk azonban e kérdés fenti jellegzetességei a legteljesebb mértékben fennállanak, éppen ezért kell velük nyíltan szembenézni.

Az arisztokrácia ma és különösen nálunk, mert hiszen máshol ilyen értelemben nincs erről szó, megtámadott osztály, melyet többféle súlyos bűnnel vádolnak és vannak olyan irányzatok és törekvések, melyek minden vonatkozásban ki akarják kapcsolni a nemzeti munkaközösségből. Túlságosan messze vezetne, ha ezeket a kritikákat mind megvizsgálnánk és a kitézött cél nem is az, hogy valamely társadalmi osztályt támadjunk, vagy védjünk. Másrészt ugyanakkor minden tárgyilagos szemlélet el kell ismerje, hogy azon majdnem kizárólagos vezetőszerp következtében, melyet az arisztokrácia Magyarországon a liberalizmus megvalósításáig, de sőt talán Trianonig játszott, feltétlenül felelősség terheli jó és rossz értelemben egyaránt, mindazért, ami ebben az országban történt. Világos azonban, hogy ezt a felelősséget ténylegesen úgy negatív, mint pozitív értelemben csak a francia forradalomtól kezdve számíthatjuk. Mert a francia forradalom rakta le egységesen a modern állami és társadalmi berendezkedés bölcséleti alapjait olyan időben, midőn ezek megvalósítása már nemcsak lehetséges, de kötelező is volt. A felelősség természetesen a francia forradalom előtt is fennáll, de ez többé-kevésbé csak történelmi mértékkel bírálható el, míg a mai társadalmi problémáink valamennyien végső fokon a francia forradalomig vezethetők vissza.

A francia forradalommal szemközt a magyar arisztokrácia kétféleképpen reagált. Az elitrétege és ez is tekintélyes volt, a forradalmat teljes egészében felfogta és megértette. Ez volt

az első nagy liberális nemzedék, mely előbb a 48-as, majd a 67-es Magyarországot felépítette. Mindez nem szorul bővebb bizonyítékra. Hasonlóan érdekes és sorsdöntő azonban a másik, szintén igen tekintélyes csoportnak az állásfoglalása, mely a forradalmat nem értette, vagy nem akarta megérteni és látszólagos, vagy tényleges tudatlanságba burkolózva, csak negative, vagy egyáltalán nem foglalt állást.

I.

A tudatlanság okát nagyon egyszerűen azon zárt életben találhatjuk meg, melyet az arisztokrácia, főleg pedig a magyar, a többi társadalmi osztályoktól elkülönítve s ezáltal a mindennapi eseményektől is igen elzárkózva csak a saját körében folytatott és némely vonatkozásban még ma is folytat. Ez az elzárkózás magától értetődően bizonyos tudatlanságra vezetett, nem ugyan az általános műveltség szempontjából, mert ilyen értelemben még talán a kevésbé műveit arisztokrata is fölényben lesz a többi társadalmi rétegekhez tartozó átlagemberekkel szemben, hanem főleg: ami az elméletek gyakorlati megnyilvánulását és alkalmazását illeti; másszóval tudatlanság az élet realitásaival szemben. Ezen nem csodálkozhatunk akkor, ha meggondoljuk, hogy az arisztokrácia a maga körén kívül esők létezéséről egészen a 12-ik századig tulajdonképpen csak mint egy fizikai tényről vett tudomást, ugyanúgy, mint ahogyan a nap és a csillagok létezését a nappalok és éjszakák változását tudomásul vette. A maga körén kívül eső külső világ valóságos értelme csak a 18-ik század vége felé kezdett benne derengeni és ekkor, bármit is mondjanak a különböző elfogult nézetek, tömegeinek nagy része aránylag igen hamar appercipiálta a dolgok valóságos értelmét és csakugyan a haladás szolgálatába állott. Hiszen bizonyításra nem szoruló tény az arisztokrácia nagy szerepe a 4g-es események előkészítésében. De ugyanekkor itt "bekövetkezett a ~Tofdület, vagyis helyesebben mondván, az ismételt stagnáció. Az arisztokrácia 48 előkészítésével elérte teljesítőképessége tetőfokát és megállt a további fejlődés útján. Szándékosan, vagy tévesen azt hitte, hogy e cselekményével már tökéletesen megértette a dolgok valódi értelmét és a szabad-
elvűség megteremtésével eleget tett a reáruházott kötelességeknek. Ez időponttól kezdve az arisztokrácia megállott a szellemi

és lelki fejlődés útján (csak a világháború után és főleg a gazdasági válság következtében észlelhetünk újból fejlődést) és természetesen a változott időkhöz némileg alkalmazkodó formában ismét visszatért a maga egyéni és a külvilágtól teljesen elzárt életmódjához.*

E jelenség talán azzal is magyarázható, hogy az arisztokrácia 48 előtt ugyan elindította az eseményeket kifejlődésük felé, de azokat eredeti elképzelései szerint már nem tudta megvalósítani és nem tudott megbirkózni az elébe tornyosuló akadályokkal és feladatokkal. A dolgok túlnőttek rajta, összecsaptak feje fölött. Ezért végződött 48 nem átalakulásban, hanem forradalomban, illetve szabadságharcban. De szabadságharcra is csak azért került sor, mert előtte forradalom volt. S e forradalom borította fel a helyzetet és határozta meg jó előre a további fejlődés irányát.

Természetes, hogy 48 a túlnyomó többség kétségbe nem vonható hazafias érzése mellett is, erős reakciót váltott ki az arisztokráciából, mely sohasem lehet népies értelemben forradalmi, mint amilyen például Kossuth volt, aki szintén föltétlenül előbb volt forradalmár és csak azután lett az események révén szabadsághős. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy a vezető arisztokraták közül 48-ban valamennyien csak addig vettek részt a dolgok irányításában, amíg nézetük szerint megvolt a kérdések erőszakos, vagyis forradalmi jellegű megoldások nélkül való levezetésének a lehetősége. Amint azonban ez eshetőségek kilátásai megszűntek, az események további kifejlődésével nem vállaltak közösséget. Ez állásfoglalás miéért és mikéntjéért lehet bírálni és vizsgálni, de mindenképpen állításunk helyessége mellett bizonyít.

Negyvennyolc után tehát az arisztokrácia ismét többé-kevésbé visszatért abba az elzártkózottságba, melyben a 19-ik század előtt élt. Persze, ez elzártkózás másként nyilvánult meg, mint a múltban, hiszen bizonyos vonatkozásokban lehetetlen is volt az új tényeket figyelembe nem venni. De az elszigeteltség fennállt és leginkább a 20-ik század előtti angol poétikai splendid isolationhoz volna hasonlítható, azzal a különbséggel, hogy míg az angol politika idejekorán észrevette az elzártkó-

* A kivételek a fejtegetések szempontjából elhanyagolhatók, mert a kivételek magatartása csak az egyénre volt jellemző, de nem az egész osztályra.

zás veszedelmét, addig az arisztokrácia nagy része nem fedezte fel helyzetének fenyegető voltát és továbbra is teljesen különálló csoport maradt, egészen addig, míg az események kényszerítő hatásai nyomatékosan nem figyelmeztették előnytelen helyzetére. De ekkor a cselekmények irányítása, melyet 48 előtt vitázhatatlanul az arisztokrácia gyakorolt (Széchenyi, (Wesselényi, Károlyi György, Teleki József, stb.) már kiesett kezéből.

Az arisztokrata sohasem lehet forradalmár. Viszont ebből folyik, hogy az elzárkózáshoz való visszatérés e gondolkodásmód szükségszerű következménye volt. Az arisztokrácia az elszigeteltség feladásában az anarchiához vezető utat látta s 48 az ő szemében e felfogás bizonyítéka volt. Természetesen e gondolat sántikáló logikájával nem szállhatunk vitába, de bizonyos, hogy ez a felfogás megmagyarázza azt, hogy 48, illetve helyesebben 67 után, kollektív szempontból az arisztokrácia szerepe miért inkább negatív, mint pozitív. Hatvanhét, melynek előkészítésében és létrehozásában nemcsak Andrássy révén, de általában is igen nagy szerepe volt az arisztokráciának, még tökéletesen megfelelt ez osztály lényegének. Hatvanhét „kiegyezés“ volt és nem „forradalom“. Előrehaladást jelentett ugyan, de nem erőszakos úton és anélkül, hogy a már egyszer 48-ban elfogadott kötelezettségeket kibővítette volna. Mert hiszen 67 tulajdonképpen nem volt más, mint egy újabb 48, mindazon követelések elismerése, melyek a forradalom kirobbanása előtt már egyszer törvényesnek ismertettek el. Ez ismét igen fontos körülmény, mert e nélkül az arisztokrácia 67 előkészítésében csak nagyon kevés, vagy egyáltalán semmiféle szerepet nem játszott volna, természetesen csak akkor, ha figyelmen kívül hagyjuk azt, hogy az akkori viszonyoknak megfelelően, közreműködése nélkül, semmiféle nagyobb szabású politikai cselekmény s így a kiegyezés sem jöhetett volna létre. A kiegyezés minden hibája mellett is államférfiúi cselekedet volt s ezen túl olyasvalami, ami a dolog kiegyenlítési karakterisztikumánál fogva megfelelt az arisztokrácia lényegének.

Az arisztokrácia, mondhatni majdnem egészen napjainkig 48-at tekintette felvilágosultsági teljesítménye csúcspontjának (tárgyi értelemben igaza is volt) és őszintén meg volt győződve, hogy minden további ezirányú fejlődés csak anarchiához és újabb 48-hoz vezethet. A kevésbé látók között

még napjainkban is akadnak olyanok, akik az 1919-es események indítékait még ma is a nézetük szerint kierőszakolt engedményekben keresik.

Az előbb vázolt körülmények az arisztokráciát jogosan vagy jogtalanul, de elzárkózásra kényszerítették. Ha ez elzárkózás nem is volt már olyan, mint a 19-ik század előtti, mégis elegendő volt ahhoz, hogy az arisztokráciának az a része, mely a születéséből folyó helyzeten túl nem vett részt az események irányításában, tökéletesen elveszítse az összeköttetést az eszmei fejlődés menetével s ezáltal a dolgokat téves megvilágításban vagy egyáltalán ne lássa. Igaz, az arisztokráciának ama tagjai, kik az események irányításába közelebből is beleszóltak, legtöbbször túl tudták tenni magukat ez előítéleteken. De csak legtöbbször, mert még a legtisztábban látók is nevelésük és környezetük folytán oly nevének nem is nevezhető atavisztikus valamit hoztak magukkal, ami exponált helyzetük által is súlyosbítva, elégséges volt ahhoz, hogy a látás tökéletes tisztaságát elhomályosítsa.

Felmerülne még azon többé-kevésbé értékelő és erkölcsi jelentőségű kérdés, hogy az igazán tehetséges arisztokrata vezetők, ha valóban tisztán látták a tényeket, miért nem maradtak föltétlen hívek jobb meggyőződésükhöz és elveik megvédése érdekében miért nem fordultak esetleg saját osztályuk ellen is, hiszen a gondolat tisztasága cselekedeteiket igazolta volna. Az egyik ok a már említett atavisztikus hajlamban rejlik, amelynek következtében az arisztokrata minden oly cselekménytől tartózkodik, melynek erőszakos, forradalmi jellege van. A másik okot abban jelölhetjük meg, hogy ez állásfoglalás technikailag majdnem lehetetlen s így keresztülvihetetlen volt. A világháború, illetve az 1918-as események előtt a közélet irányítása döntő jelentőségűen és túlnyomó mértékben a felső osztályok és ezek közül is az arisztokrácia kezében volt. Aki tehát az arisztokráciával szembefordult, az szükségszerűen szembetalálta magát e döntő jelentőségű irányító erők összességével. Az ellenzékieskedést csak azok engedhették meg maguknak, akik születésüknél fogva nem tartoztak e csoporthoz, akik velük semmiféle kapcsolatban nem állottak s így teljesen függetleneknek érezhették magukat tőlük. Ilyen csoport azonban Magyarországon a világháború előtt csak kettő volt. Elsősorban a szocialisták, kik származásra való tekintet nélkül oly eszméért küzdöttek, mely a pillanatnyi helyzet létjogosultságát minden tekintetben

tagadta, tehát állásfoglalásukkal egyrészt semmit se kockáztattak, másrészt pedig amúgy is tudták, hogy míg valamilyen külső hatás következtében az épület össze nem dől, a megvalósulás lehetetlen s végül: állásfoglalásukkal ez esetben sem tették bizonytalanabbá uralomrajutásuk lehetőségeit. A másik csoportot a nemezetiségek alkották, akik bár nem a szocializmus ideológiája alapján, de hasonló okoskodásból indultak ki, mert hiszen ők is tudták, hogy nemzeti aspirációikat szintén csak a monarchia felbomlása révén tudják megvalósítani. A többi tényezők azonban s itt elsősorban a parlamenti tényezőkre gondolunk, bármilyen nagy elvi ellentétek is uralkodtak közöttük, egyben mindnyájan tökéletesen meggyeztek. Mivel tudták, hogy az esetleges szembefordulás csakis forradalmi jelleggel lehetett volna eredményes, szakítani és az arisztokráciával szembefordulni egyikük sem mert. Hatalomféltésükben még az e szemlélet mellett is lehetséges fejlődést sem igyekeztek kielégítő módon előmozdítani és a magyar közélet a liberalizmus elemi vívmányainak megvalósítása után az Ausztriával folytatott egyenjogúsági küzdelemben merült ki, mely igen sok esetben (mint például a vezényszó kérdésében) kicsinyes presztízkérdések posványába süllyedt. Hiszen ismeretes, hogy a kilencszázas évek elején, midőn e problémák már mind túlhaladtak voltak, a magyar parlamentben még mindig csak két igazi jelszó uralkodott: 48 és 67; s a lényeges vagy inkább lényegtelen kérdések e kicsinyes álláspont körül forogtak.

A jóhiszemű szembefordulás tehát majdnem fizikai lehetetlenség volt. Másrészt viszont a történelem menete is azt mutatja, hogy a saját osztály ellen vezetett forradalmi cselekmény csak a legritkább esetben eredményes és az ily cselekmény a legritkább esetben fakad tökéletesen tiszta meggyőződésből. Az egész világtörténelemben talán csak két példát találunk arra, hogy vezető arisztokrata modern és valódi értelemben forradalmi, döntő hatású tényezőként szembeállított saját társadalmi osztályával. Az egyik Mirabeau, a másik pedig Károlyi Mihály volt. Mindkét vállalkozás csúfos kudarccal és a nemzet szempontjából tragikusan végződött. Mirabeau megvesztegethetősége és az, hogy különböző szolgálatait mindkét oldalon valóban meg is fizették, ma már történelmileg bebizonyított tény és az sem lehet kétséges, hogy Károlyi Mihálynál is sokkal inkább beteges hiúsága és mindenáron

szerepelni akarása volt az, mely nemcsak a politika küzdőterére vitte, de itt is azon irány felé sodorta, melyen tovább haladva az események ismeretes kifejlődéséhez eljutott.

II.

Ami a pillanatnyi helyzetet illeti, *az arisztokrácia szerepe átmeneti mint a kor maga, amelyben élünk.* Konzerváló. Nem konzervatív, legalább is nem a szó általános politikai értelmezése szerint és semmiesetre sem reakciós. Sőt lehet bizonyos vonatkozásban forradalmi is. Kell is az legyen, mert hiszen egy permanens szellemi forradalom kellős közepén élünk és az elkövetkezendő akármilyen világrend ennek a forradalomnak a szülötte lesz, ugyanúgy mint a klasszikus liberális világrend a francia forradalom gyermeke volt. *Ezzel a világrenddel tehát idejében meg kell találni a kapcsolatot, mert csak úgy élhet majd benne egyén és társadalmi osztály egyaránt.* Mindaddig, míg ez az új valami megszületik, a magyar arisztokrácia feladata, miután az események egy bizonyos fokig természetsszerűleg háttérbe szorítják, *az kell legyen, hogy a mai szellemi és erkölcsi dzsungelben konzerválja és megőrizze mindazt, ami csakugyan emberi és magyar érték, hogy az alkalmas pillanatban a kialakult, vagy a kialakulás döntő stádiumában lévő új rendbe az megfelelően beilleszthető legyen.* Természetesen itt felvetődik az a döntő jelentőségű kérdés, hogy mi lesz az az új rend és hogy bele tud-e egyáltalán majd az arisztokrácia helyezkedni? Hogy az új rend mi lesz, azt ma még senki sem tudja megmondani. Ha azt mondjuk, hogy új szociális állam és társadalom, úgy valószínűleg eltaláltuk az igazságöt, de világos, hogy ez az új életforma egészen másképp fog festeni, ha azt a fasizmus, a kommunizmus, vagy pedig a liberalizmusnak valamilyen módosult formája valósítja meg. Viszont, hogy az arisztokrácia mint jelenség milyen világrendbe tud, vagy nem tud beleilleszkedni, az megállapítható. Ez lélektani és karakterologiai kérdés. Erre a kérdésre az arisztokrácia lélektani keresztmetszete adhatja meg a választ. A belső adottságokat még a kivételes egyéniségek is csak ritkán tudják leküzdeni s az rendszerint döntően és vég-

legesen meghatározza azt a helyet, melyet az illető az életben elfoglal. Az arisztokráciával kapcsolatban elsősorban az individualizmus és kollektívizmus kérdéséről lehet szó, mely izmusok párharcában az arisztokrácia vitán felül az individualizmus oldalán áll. Az arisztokrata fegyelmezett lévén, Inégeríti a kollektívizmust és tud is alkalmazkodni hozzá, de lelke mélyén mindig individualista lesz.

Az individualizmusból folyik, hogy az arisztokrata politikai téren csak olyan pártokhoz csatlakozik, melyeknek az individualizmushoz valami közük van. Mentől több közük, annál több bennük az arisztokrata. És hasonlóan az arisztokrata csak oly foglalkozást képes valóban jól ellátni, amelynek szintén valami köze van az egyéniséghez. Ezért vannak arisztokrata származású szocialisták, sőt szocialista vezetők is, de nem léteznek arisztokratából lett kommunista vezérek. Ez igen éles és lényeges megkülönböztetés. A tulajdon mindig' összefüggésben van az egyéniséggel. A kommunizmust, mint közösségre irányuló tendenciát, mindig meg kell különböztetnünk a szocializmustól, mint társadalmi együttműködésre irányuló törekvéstől és az emberiség elismerésétől, annak minden tagjában. Így értelmezve a szocializmus bizonyos vonatkozásokban arisztokratikus, míg a kommunizmus kizárólag proletár jellemvonásokat mutat. A szocializmus gondolatvilága adott esetben megfelelhet a valódi arisztokratának is, de a kommunizmus már sohasem, mert az egyéniségének feladását jelentené. Másrészt pedig természetes, hogy az úgynevezett polgári pártok közelebb állanak az arisztokratához, mert hiszen azok mindegyikében több alkalom kínálkozik az egyéniség kiélésére. A konzervatív és liberális program és ezek különböző válfajai, erre mindenesetre több teret nyújtanak. A múlt század még kétségtelenül az individualizmus kései, de nagyon virágzó korszaka volt. S feltűnő, hogy e kor nagy államférfiai, kezdve Metternichtől és Talleyrandtól, Canningen, Wellingtonon, Steinen, Széchenyin, Andrassy Gyulán át egészen Cavourig és Bismarckig, majdnem mind született arisztokraták voltak. A szociális korlátokat itt nem lehet elégséges ellenérv gyanánt felhozni, mert másrészt a múlt század a polgáriasság korszaka volt, midőn tehát az alulról jövő ember, ha akart és valóban tehetséges volt, érvényesülni is tudott, mint ahogyan érvényesült is. (Gladstone, Disraeli, Kossuth, Deák.)

A politikából csak akkor lesz valóban „államtudomány“,

ha azt államférfiak csinálják. S erre csak „az arisztokrata“ képes, mert csak „az arisztokrata“ lehet államférfi. Másrészt kétségtelen, hogy minden egyéb körülménytől eltekintve a tényleges arisztokrata a legtöbb esetben született politikus. S ennek oka, hogy a dilettantizmus, a műkedvelősködés és a politika rokon fogalmak. A tényleges arisztokrata pedig többnyire dilettáns. E körülményt valószínűleg a túltényesztett faj és a tagadhatatlanul meglévő bizonyos fokú degeneráció magyarázza. Mindkét tényező erősen korlátozza az elmélyülés lehetőségét. Majdnem minden arisztokrata fejlett művészi érzékkel bír, de ugyancsak ezért van köztük igazán kevés nagy művész, író vagy tudós. Viszont éppen olyan biztos, hogy az igazi író többnyire, az igazi művész és tudós pedig mindig eszményi arisztokrata is.

Az individualizmus következményei érdekesen nyilvánulnak a foglalkozások terén is. A legújabb időig, ha az arisztokrata kedvtelésből vagy kényszerből foglalkozott valamivel, akkor a csekélyebb számú egyházi pályatói eltekintve vagy politikus vagy katona volt. S ma is, midőn ezen a téren az arisztokrácia már nagyon polgáriasodott, azt tapasztaljuk, hogy igazán érvényesülni csak azokon a pályákon tud, amelyeken az egyéniség leginkább kiélheti magát. Ahol tehát az egyéni kezdeményezés és a valami iránti érdeklődés lényeges alkotó elem.

Feltétlenül vannak arisztokratikus és nem arisztokratikus foglalkozások. Csakhogy az etikai elvektől eltekintve, ezek egyáltalán nincsenek valamely specieshez kötve. A zsákhordas például nem azért nem arisztokratikus foglalkozás, mert egy grófra vagy báróra nézve lealacsonyító, ha ő zsákot hord, hanem azért, mert a zsákhordó az egyéni kezdeményező munkának csak a legminimálisabb részét végzi. Egyénisége úgyszólván nem is létezik és munkája által individuuma beolvad egy kollektív közösségbe, melynek létrehozásában ugyan segédkezett, de melyhez mégis igen kevés köze van. Viszont a zsákhordóval szemben nem állíthatjuk azt, hogy csak a vele összeköttetésben lévő mérnök munkája, ki azon házat építi, melyhez az illető hordár a zsák cementet vagy homokot hordja, arisztokratikus. A mérnöki foglalkozás bizonyára arisztokratikus dolog, mert az egyéniségen alapszik, de nem kizárólag. Nem csak a szellemi, a kézimunka is lehet arisztokratikus. A legnyomorultabb kínai kuli, ki saját kezével sárból építi kunyhóját, arisztokratikusabb munkál

végez, mint a fehér zsákhordó, mert tevékenységében több egyéni alkotó és igazgató erő van, mint a már többször idézett zsákhordóéban. E különbséget még a modern nagy kapitalisták is felfedezték. Ford volt közülük az első, aki ezt észrevette és a hiányt azzal próbálta áthidalni, hogy a munkást az üzem részvényesévé tenni. Bár a munkás helyzete ezáltal még nem vált sokkal egyénibb színezetűvé, de mindenesetre megszűnt teljesen egyéniség nélküli proletár jellege. Azáltal, hogy a munkás a gyár sorsában a pusztá megélhetésen túl is érdekelve van, bizonyos tere nyílik az egyéniség kialakulásának és fejlődésének. Foglalkozása tehát arisztokratikusabbá vált s ezáltal mind a munka effektív, mind teljesítményének kvalitatív értéke emelkedett.

Az individualizmusból folyik, hogy az arisztokrata nem rendelkezik túlzott osztályöntudattal. Minél magasabbrendű valamely arisztokrácia, annál kevesebb osztályöntudattal rendelkezik. Természetesen más dolog az összetartás és más az osztályöntudat. A gazdasági és politikai támadások következtében az arisztokrácia ma nemzetközileg is összetartóbb, mint régen volt, de osztályöntudata csak nagyon keveset emelkedett. Ez például Angliában ma már odáig fejlődött, hogy ott közvéleményileg is, nemcsak azokat számítják az élcsoporthoz, akik valamely címmel rendelkeznek, hanem akiket belsőleg és külsőleg méltónak tartanak arra. A főrangú cím, csak mintegy külső elismerése ennek. Igaz, mindezt lehet demokráciának is nevezni, de azért lehetetlen fel nem fedezni e felfogásban az osztályöntudat hiányát. Másrészt az is bizonyos, hogy ez a felfogás Angliában szorosan egybekapcsolódik a gentleman fogalommal, mely a maga mivoltában szintén teljesen arisztokratikus valami.

Az osztályöntudat hiánya tehát természetes következménye a fejlett individualizmusnak. S hogy az arisztokrataság és az individualizmus fogalmi mennyire egybefonódnak, azt a tömegeknek az arisztokráciával szembeni állásfoglalásából is észlelhetjük, abból az állásfoglalásból, mely a történelmi események és eszmei áramlatok hatása alatt az idők folyamán megnyilvánult. A pillanatnyilag uralkodó arisztokrataellenes hangulat akkor kezdett kialakulni, midőn kollektívizmus mindjobban előtérbe nyomult. A kollektív gondolat, a kollektívizmus fogalmának eszményé váló tétele, természetszerűleg maga után vont a születési arisztokráciaellenes áramlatot. Az arisztokratizmus és individualizmus fogalmi majdnem

fedik egymást s mint ilyenek, pillanatnyilag polárisán szemben állanak a kollektívizmus fogalmával. Mindezt különösen a mai eseményeknél észlelhetjük, hiszen arisztokrataellenes hullámok a történelem folyamán már többször is voltak, de ezekre nem lehet a fenti szemléletet; alkalmazni. A hasonló korábbi megnyilatkozások még pusztán osztályharcú érdekösszeütközésekből, szabatosabban meghatározva, fizikai súrlódási felületekből keletkeztek, míg a mai ellentétek eredői, a nagy mértékben meglévő fenti motívum mellett, eszmei térről származnak. A francia forradalomkor bizonyára a mainál jóval intenzívebb arisztokrataellenes hangulat uralkodott és az arisztokraták ezrei véreztek el a hóhér bárdja alatt s mégis, az ellentét indítékai nem mindenben azonosak a napjaikban megnyilvánuló hasonló felfogással.

A forradalom polgári jellegénél fogva még a rémuralom is lelkiismeretesen, bizonyos értelemben nyárspolgárian működött és a forradalmi törvényszékek nemcsak a kivégzettek lajstromát őrizték meg, de majdnem minden esetben azt is pontosan feljegyezték, hogy az illetőt minő vétség miatt ítélték halálra. Ha végig lapozzuk a lajstromokat, azt látjuk, hogy a halálos ítéletek motívumait túlnyomólag összeesküvésben, hazaárulásban vagy más hasonló, a nemzet vagy a haza ellen irányuló bűncselekményben jelölték meg. Természetes, hogy ez az indok a legtöbb esetben a valóságban egyáltalán nem létezett, de azért mint tünemény mégis sokat jelent. A forradalom a nemzetet és az államot, mint egy új egységet valami hozta létre és azért távolította el útjából az arisztokratákat, mert azok kiváltságaik révén államot alkottak az államban. Es a körülmény a legélesebb ellentétben állott a népszuverenitás elméletén alapuló nemzeti állam gondolatával. Napjainkban viszont az ellentétek sorrendjében határozott eltolódás észlelhető. Bár meggyőződésünk szerint az 1917-es orosz forradalmat legfeljebb csak orosz viszonylatban lehet összehasonlítani a francia forradalommal, de semmiesetre sem világtörténelmi vontkozásban, azért itt is érzékelhető a fenti különbség. Az orosz forradalom tömegmészárlása mindenestre összehasonlítható a rémuralommal. De ösmeretes, hogy a bolsevista terror nem szorítkozott a születési arisztokrácia kiirtására, mert hasonlóan vagy talán még jobban, megtizedelte a középosztályt, sőt némely vonatkozásban még a proletariátust is. Az arisztokrácia fogalmát tehát kiterjesztette. A rémuralom viszont aránylag kevés kivétellel a születési arisztokrácia

körére szorítkozott. „Tudósokkal nem lehet világforradalmat csinálni, a szovjettársadalomnak nincs szüksége tudósokra“, mondta Lenin, midőn kegyelmet kértek tőle Mihály nagyherceg számára, aki politikával sohasem foglalkozott és egész életét tudományos kutatásoknak szentelte. Ez a mondás találóa jellemzi az orosz forradalom minőségi és a francia forradalom fizikai jellegét.

A nyers összeütközések mellett azonban a szelídebb formában megnyilatkozó harcban is észlelhetjük ezt az átalakulást. A születési arisztokrácia egyeduralma ma már bizonyára mindenütt megtörtnek tekinthető, tehát nem mondható, hogy az arisztokráciaellenes hangulatot ismét elsősorban fizikai motívumok váltották ki. A múlt század közepétől kezdve a polgárság és a proletariátus fokozott előretörése következtében fokozottabb mértékben előtérbe nyomult a kollektívizmus, mely uralomrajutásáért folytatott harcának egyik döntő fázisát talán éppen most készül megvívni. E polgári, sőt helyenként proletári értelemben megnyilvánuló kollektívizmusnak, a fentiek alapján, természetesen a születési arisztokrácia a legelkeseredettebb ellensége. S itt megjegyezzük, hogy nézetünk szerint ez az ellenséges hangulat nem a kollektív értelemben vett élcsoport, hanem kizárólag csak annak egy része, a születési arisztokrácia ellen irányult. Bár az individualista jellemvonás az élcsoport nem született arisztokrata tagjaira is vonatkozik, azért e csoport általában nem állhat szemben a magasabb értelemben vett kollektívizmussal. Ellentétben lehet ugyan annak pillanatnyi megnyilatkozási formáival, különösen, ha az kimondottan polgári vagy proletári jelleggel bír, de semmiesetre sem ellenséges a magasabbrendű kollektívizmussal szemben. Mint mondtuk, az ellentétek mindig találkoznak s ahogyan a tiszta arisztokratizmus és a tiszta demokrácia egyek, ugyanúgy a kollektívizmus is lehet arisztokratikus jellegű akkor, ha az arisztokratikus szót az egyetlen helyes értelmezése szerint minőségi jelzőként használjuk és kvalitatív jelentést tulajdonítunk neki. A tömeg azonban, mely természetszerűleg mindig jelszavak után indul és így nemcsak a dolgok lényegét ferdíti el, de különbséget se igen tud tenni az egyes tényezők között, talán inkább ösztönszerűen, mint ténylegesen, de tudatában van ez individualista hajlamnak és természetesen ennek legszembetűnőbb képviselője, a születési arisztokrácia ellen fordul. Nézetünk szerint ez a legkézenfekvőbb magyarázata és mélyebb értelmezése a napjainkban

uralkodó arisztokráciaellenes hangulatnak. Magától értetődően mindezt nem állítjuk kizárólagossággal, mert bizonyára még más számtalan fontos motívum is közrejátszik, de egyrészt nem lehet feladatunk ezek mindegyikét alaposan boncolgatni, másrészt pedig meggyőződésünk, hogy a meglévő többi ok mellett is, mint főmotívum, bizonyára a fenti szemlélet fog ki-domborodni.

Az ellentétek találkozásának, illetve bizonyos mértékben az egyéniség megnyilatkozásának egyik érdekes jelensége az, ahogyan a bármely társadalmi osztályból származó kommunista az arisztokratával és a polgárral szemben érez. Lényegileg ugyanis a burzsuj szónak más jelentése van és ezt bizonyos mértékben a szélső marxisták másként is alkalmazzák, mint ahogyan azt általában a közvélemény hiszi. Az arisztokratával szemben még a legvadabb kommunista is (természetesen csak akkor, ha ez nem csak formailag, de lényegileg is az) bizonyos tiszteletet érez, mert tudja, hogy itt eszmeileg egyenrangú ellenféllel van dolga, aki éppoly kötött és abszolútnak vélt világnézet alapján áll, mint ő. Az arisztokrata e meggyőződésből fakadó világnézetnek ugyanúgy nem tehet engedményeket. Ez eszméért való küzdelem tehát egyenrangú ellenfelekké avatja őket. Végül pedig tudja róla, hogy nevelése révén és múltjából kifolyólag a világot nem is láthatja másként, mint azon a szemüvegen keresztül, melyet már gyerekkorában rákényszerítettek és mely a csúcson levésnek majdnem természetes következménye. Az őszinte kommunista éppen úgy *meg van* győződve arról, hogy ha más körülmények következtekben is, de bizonyos adottságoknál fogva szintén nem láthatja másként a világot, mint ahogyan azt a maga ideológiájának szemüvegén keresztül szemléli. Ezen a ponton tehát megérti az arisztokratát és nagyon közel áll hozzá.

Ezzel szemben a középosztálybeli, a nyárspolgár, a burzsuj iránt csak gyűlöletet érez. Nézete szerint a középosztálybeli burzsuj, ha elég bátor és erős volna, akkor lemondana nyárspolgári ideáljairól és föltétlenül csatlakozna az ő ideáljaihoz. De a burzsuj ezt éppen gyávaságból és önzésből nem teszi. Míg az arisztokratánál az öt övező körülmények még a legjobb akarat mellett is rendkívülien megnehezítik a dolgok tisztánlátását és a származás és a vele született atavisztikus hajlamok ez elzárkózást mégjobban megmagyarázzák, addig a burzsujnál ilyen körülmények egyáltalán nem forognak

fenn. Azáltal, hogy társadalmi köre nem oly zárt és egységes, az igazság megismerésének több lehetőségével bír. Ebben sem származásának veleszületett hajlamai és előítéletei, sem körülményei nem gátolhatják, tehát őszintesége esetén feltétlenül az ő irányzatához kellene csatlakozzon s hogy ezt nem teszi, annak nyilvánvalóan önzés és gyávaság az oka, amiért csak megvetést és gyűlöletet érdemel. Ez a meggyőződéses kommunista véleménye.*

Igaz, személyileg engem az eszme szempontjából nem annyira a tényleges proletár, mint inkább az intellektuel kommunista érdekelt, mert bár magától értetődően a kutató, különösen különböző pszichológiai megállapítások miatt a tényleges proletárt se hagyhatja figyelmen kívül, de csak a tömeg tanulmányozása révén a tények mindig eltorzítva kerülnek elénk, a proletariátus saját világán keresztül vetítve, mely már egyáltalán nem felel meg az eszme és a hatás tisztaságának. Ezért, ha az utóbbiak felderítése érdekében kívánunk tanulmányokat folytatni, sokkal közelebb jutunk célunkhoz, ha ezt oly embereken végezzük, akik számára mint mondtuk a proletár jelszó hangoztatása már csak külső forma s így a dolgokat sokkal célszerűbb szempontból és nagyobb távlatból szemléljük, de éppen e letisztulás következtében értik és tudják azok igazi értelmét és jelentőségét és ezen szimbólumokhoz való ragaszkodásban a végletekig fanatikusak, sokkal inkább, mint a proletariátus kommunista eszméket valló tömegeinek nagy része.

Ehhez a csoporthoz számíthatjuk a minden országban feltalálható és minden társadalmi rétegből kikerülő idealistákon kívül, főleg a szovjet diplomatákat, hivatalosakat és nem-hivatalosakat, ágenseket, kémeket egyaránt és azon diákokat, kiket a szovjet kommunista szempontból annyira megbízhatónak tart, hogy külföldi egyetemekre küldi őket. Mindezek az elvtársak, akikkel érintkezni alkalmam volt, mihelyt tudomást szereztek társadalmi állásomról, kivétel nélkül azonnal meggyőzni akartak, vitába bocsátkoztak velem és logikai és tudományos fegyverek segítségével igyekeztek álláspontjuk helyességét bebizonyítani. Mintegy szellemileg akarták rámkényszer-

* Természetesen itt nem a csócseléket értjük, hanem azokat, akik a proletár fogalmat már többé-kevésbé csak mint politikai jelszót használják, de belsejükben saját proletár voltak imádatán már régen túl vannak.

ríteni nézeteiket. Viszont mielőtt társadalmi helyzetemet ösmerték volna, vagy ha erről egyáltalán nem szereztek tudomást és közönséges burzsujnak tartottak, akkor egészen addig, míg többszöri beszélgetés révén fel nem fedezték, hogy ellenfél voltam mellett érdeklődöm is irántuk, tökéletes megvetésükkel sújtottak, vagy minden különösebb ok nélkül mindazon, amit mondtam vagy tettem, gúnyolódtak és nevettek. Persze erre nagyon könnyen azt lehetne mondani, hogy mindez csak a Lenin fiainál is megnyilvánuló nagy és szent hiúság, mely a szovjetszocializmus alatt sem tudott egészen kivészni. Én azonban sokkal inkább előző állításomat látom vele igazolva. Nem egyedül a viselkedés hirtelen megváltozásával, mert ez, mondjuk talán Magyarországon, némileg magyarázható és indokolható volna, de már nem magyarázható így külföldön, ahol pedig hasonló tapasztalataim, legnagyobb részét szereztem. Hozzám hasonló társadalmi ranggal és helyzettel bíró és mindezekben sokkal előnyösebb, számtalan fordult meg ama társaságokban, melyekbe magam is bejáratos voltam. Említett kommunista ismerőseimnek nagy része e társaságok több tagjával állandóan vagy legalábbis többször érintkezett, nevemet pedig sohasem hallották, legtöbb esetben a bemutatkozások szokásos mormogásában meg se értették és még ha leírva látták is, akkor se tudták kimondani, tehát a név maga nem jelentett nekik semmit, s így ez nem indokolta viselkedésük megváltozását. Mindezt tehát csakis az előbbi beállítással magyarázhatjuk. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a kommunista azért ne utálná az arisztokráciát és szükség esetén ne távolítaná el hidegvérrel útjából. Egyáltalán nem, hiszen az arisztokrácia is éppen olyan akadálya eszméi megvalósulásának, sőt talán hatalma és befolyása révén legnagyobb akadálya, csakhogy érzi, hogy az esetben egyenrangú ellenféllel áll szemben, kit legalábbis a küzdelem szempontjából becsül, nem vet meg és nem gúnyol ki, mint ahogyan azt a többi burzsujjal teszi. Nézetünk szerint, ez érdekes és figyelemreméltó körülménynek ez az egyetlen helyes, valóságot megközelítő magyarázata.

Az individualizmussal szemben azonban egy másik alapvető vonása az arisztokráciának a nemzetköziség, melyet csak igen kevesen vesznek észre és a legtöbb esetben tévesen is magyaráznak. Pedig minden kétségbe nem vonható nemzeti mivolta mellett az arisztokrácia bizonyos irányú nemzetközisége oly tény, melyet vitatni sem lehet.

A kérdés már most az, hogy miben áll ez a nemzetköziség? Mik a rávalló vonások?

Az osztályharc tünete, melynek — ha talán némileg más módon is — az arisztokrácia is éppen annyira hatása alatt áll, mint a proletariátus. Az ebből folyó közös osztályérdek, mely a legtöbb esetben a nemzetköziség konkrét megnyilvánulása s mint ilyen szintén teljesen azonos a proletariátussal. A különböző arisztokráciák között mutatkozó szellemi azonosság és végül a születési arisztokrácia asszimilációs képessége. Ez utóbbi abban nyilvánul meg, hogy az arisztokrácia új környezetbe, de hasonló körülmények közé helyezve, a legtöbb esetben igen hamar alkalmazkodik új hazájának viszonyaihoz, gondolkodásmódjához és ami talán a legfontosabb, érdekeihez is. E ponton az arisztokrácia a proletariátussal teljesen közös vonással bír, de az utolsó előtti, a szellemi azonosság, a proletariátusból hiányzik és ez az, ami az arisztokráciát tőle a nemzetköziség terén lényegesen megkülönbözteti. Viszont ez a körülmény még nem hat mérsékelőleg a nemzetköziség intenzitására, sőt egészen ellenkezően még csak növeli azt, úgy, hogy mondhatjuk, hogy a születési arisztokrácia még sokkal nemzetközibb a proletariátusnál is. Bármennyire is tiltakozzanak ez állítás ellen, mégis úgy véljük, hogy a fenti ítélettel nem járunk túlságosan messze az igazságtól. Hogy a születési arisztokrácia nemzetközisége a proletariátusénál több motívumból tevődik össze, már maga az a tény is jogosulttá teszi a fenti következtetést, de ha a kérdések mélyére hatolunk, akkor az is nyilvánvalóan kitűnik, hogy a proletariátus fizikai helyzeténél fogva, bizonyos mértékig belékényszerítődött a nemzetköziségbe, de ezen a kényszeren túl, már nagyon is nemzeti. Az arisztokráciánál e kényszer, az ellene folytatott küzdelem következtében némileg szintén fennforog és az az általa is kíméletlenül folytatott osztályharcban nyilvánul. Bárhogyan is vélekedjünk e harc jogosultságáról, kétségtelen, hogy ez mindkét társadalmi rétegénél csak egy a helyzetből adódó szükségszerűség, egy fizikai momentum, melynek hatása egyik osztálynál sem terjed azon a körön túl, melyet a tünete a maga természeténél fogva kivált és kijelöl. A proletariátusnál a nemzetköziség tárgyi alapjai, sőt bizonyos vonatkozásokban hatásai is ezzel nagyjában kimerültek, a születési arisztokráciánál azonban itt van még a másik két fő motívum: a szellemi azonosság és az asszimilációs képesség, melyek közül a szellemi azonosság a prole-

tariátusból teljesen hiányzik. S midőn e tünemény a meglévő azonosságok ellenére is az arisztokrácia nemzetköziségét a proletariátus fölé emeli, ugyanakkor azt is nyilvánvalóan megvilágítja, hogy e társadalmi réteg a proletariátusnál nemzetközibbnek mondható, mert nála e téren a fizikaiakon túl saját magából kitermelt szellemi motívumok is közrejátszanak. Viszont igazat adunk a marxizmusnak abban, hogy az osztályérdek és az osztályharc itt is a legfontosabb és az arisztokrácia különböző megnyilvánulásaiban elsőrendű és döntő fontosságú szerepet játszik. Mint ilyen tehát nemzetközi voltának is alapja, de nem az egyedüli. Hogy e fizikai motívum mellett a másik két szellemit nem igen szokták észrevenni, az nagyjában annak tulajdonítható, hogy azok csak mélyebb elemzés mellett kerülnek felszínre. Erre pedig sem a marxista, sem a jobboldali kutatók nem igen voltak kaphatók.

Hogy az arisztokrácia éppen olyan osztályharc alapon áll, mint a proletariátus, ez nem szorul bővebb bizonyítékra. Ez már a klasszikus társadalomtudósok által is többé-kevésbé elismertetett. Ahogyan az osztályharc a proletariátusnál egy szűken határolt érdekkört teremt, mely legfőbb törekvésének a hatalom megszerzését és az életnivó és standard emelését tekinti, ugyanúgy az arisztokráciánál, a támadók ellen folytatott küzdelem szintén egy különös érdekkört hoz létre, melynek alapmotívuma a hatalom és az életstandard megtartása. A küzdelem intenzitása teljesen egyforma, legfeljebb az eszközökben és a módokban van itt-ott különbség, de pillanatnyilag számunkra az a fontos, hogy a tünemény révén e társadalmi réteg önzése, egyben a nemzetköziség jellemvonásává is átalakul. Ez mindig így is volt, csak nem igen vették észre. Ugyanis egészen napjainkig (de még talán ma is), mindig több baloldali társadalomtudós volt, mint jobboldali s ezek számára kényelmesebb volt, ha az osztályönzés és egoizmus bűnét vágták a vezető társadalmi rétegek szemébe és a nemzetköziség magasztos ideáját, az általuk kizárólagos előnyben részesített társadalmi réteg, a proletariátus számára sajátították ki. A valóságban azonban e tulajdonság mindkét szélső osztálynak egyformán erénye és hibája. Mert hiszen mindig minden attól függ, hogy a különböző eszméket hogyan alkalmazzák. Miként a proletariátusnál, úgy az arisztokráciánál is a nemzetköziség, a múltban nagyon sokszor súlyos bűn volt, de volt és lehet a jövőben erény is.

Az arisztokratákat egyénileg és az arisztokráciát kollektíven is a történelem folyamán már számtalanszor illették a hazaárulás vádjával, midőn valamilyen külhatalommal szövetkeztek azért, hogy annak segítségével hazájukban valamilyen politikai mozgalmat vagy forradalmat leverjenek. A francia forradalom emigránsai, kik a köztársaság ellen koalíciót igyekeztek létrehozni, a forradalmi Franciaország szeméhen hazaárulók voltak. Párizsban a hazaárulás, a nemzet ellen elkövetett bűncselekmények, vagy legalább is e jelszó leple alatt küldték az arisztokraták ezreit a nyaktiló alá, ha igazságtalanul is, de — s ezt nem vonhatjuk kétségbe — nagyon sok esetben lelkiismeretes meggyőződésből. Ugyanakkor pedig az emigrált arisztokraták ugyanilyen tiszta lelkiismerettel szövetkeztek külföldön hazájuk ellen. Hasonlóan megisméltődött mindez a szovjet forradalomkor és megtörtént mindenütt, ahol arisztokrácia és szociális jellegű forradalmak voltak.

Az arisztokrácia nemzetközisége még annak is tulajdonítható, hogy a születési arisztokráciának csak egy kis csoportja értette meg és fogta fel a nemzet kollektív fogalmát úgy, ahogyan e fogalmat kezdetben a nacionalisták megalkották és ahogyan azt a francia forradalom konkretizálta. E fogalmat csak egy kisebb, az arisztokráciának is csak egy élcsoportja fogta fel, nagyobb tömegei azonban még napjainkig is érzéketlenek maradtak iránta.* Talán egyedül Angliát kivéve, a francia forradalomig az arisztokrácia mindenütt a nemzettől elszigetelten fejlődött, külön önálló életet élt, majdnem állam volt az államban. Magyarországon egy-két évszázaddal, máshol is néhány évtizeddel megelőzte a fejlődésben nemzetét, így a különböző nemzeti arisztokráciák azonos érdekeiknél fogva egy, bár külsőleg csak lazán összefüggő, de belsőleg annál egységesebb viszonyban levő nemzetközi egységet alkottak. A francia forradalom előtt, midőn modern értelemben a nemzet-fogalom még nem létezett és szerepét a dinasztikus elv töltötte be, a nemzetközi egység csak a dinasztikus elvben

* A nacionalizmus századának kezdetén ehhez a csoporthoz tartoztak nálunk a magyar reformkorszak arisztokratái: Széchenyi, Wesselényi, Eötvös, Teleki stb., valamint általában az a generáció, melyet Szekfü első liberális nemzedéknek nevez, bár Szekfü szerint itt Széchenyi kivétel.

nyilvánult meg, de egyébként élesen szembeállíthatta egymással a különböző nemzeti arisztokráciákat. Midőn a forradalom kitörésével az élcsoporthoz ellen nyílt támadás indul, a fenyegető veszély hatása alatt nemzetközi szövetséget hoznak létre, melynek látható eredménye a franciaellenes európai koalíció volt. Az arisztokráciák e közösségérezete módosult formában napjainkig is fennáll. Az átalakulás szükségszerűen következett be, mert hiszen a francia forradalom hatása még az arisztokrácia körében is túlnagy volt. Ha a nemzetivé való átalakulás sikerült is, de megmaradt az összetartozás és olykor a különállóság érzése, mely adott esetben mindig azonnal akcióba lép. Ez az érzés körülbelül ahhoz hasonló, mint mikor az ember idegenben egy honfitársával találkozik.

A magyar reformkorszak arisztokratáitól a nemzeti érzés tisztaságát még a legvadabb gyűlölet sem képes elvitatni s mégis ez arisztokraták tekintélyes része nem követte a nemzetet 48-ban, mert „másként“ érzett, „másként“ látott és nem tudta magát mindenben egynek érezni nemzetével. Pedig ha forradalom is volt 48, de másrészt bizonyos, hogy éppen úgy nevezhető szabadságharcnak is.

Az arisztokrácia asszimilációs képessége odáig fejlődhetett, hogy egyes államokban teljesen idegen származású arisztokrácia jutott döntő vezetőszerpchez, mindenesetre azon körülménytől is támogatva, hogy a beszivárgott elem az őslakóknál magasabb kultúrnívót képviselt. Ez volt például a helyzet a világháború előtti Oroszországban, hol a politikai vezetés már a 19-ik századtól kezdve majdnem kizárólag a német származású balti arisztokrácia kezében volt s a lég-Több, az orosz történelemben valóban jelentős szerepet játszó államférfi, ezen társadalmi csoporthoz tartozott. (Nesselrode, Benckendorf, Lieven, Witte stb.) Ugyanígy ismeretes, hogy a magyar arisztokráciában mennyi idegen elem van s mégis nemzeti szempontból csak kevésről mondhatjuk, hogy nem alkalmazkodott a nemzeti törekvések általános kereteihez.

S ez ismét összefüggésben van a haza és a nemzet fogalmával. Az arisztokrácia e fogalmakat a 19-ik század közepéig nem értette meg úgy, mint ahogyan azok értelmezésüket abban

az időben már minden bizonnyal megkívánták.* Mindezeideig a haza és a nemzet az arisztokrácia számára egyet jelentett a dinasztiaival, melyet egyedül kellett és egyedül volt érdemes szolgálnia. Ezt szolgálták önérdékből, de amellet éppen úgy meggyőződésből is. A nemzet és az állam kollektív fogalma csak ezután következett. XIV-ik Lajos híres kijelentése: „az állam én vagyok“ csak a későbbi demokratikus világot botránkozathatta meg, de akkor nemcsak a korszellemnek felelt meg, de az arisztokrácia minden bizonnyal és a nemzet legnagyobb része is, teljes mértékben elfogadta vezérelv gyanánt. Mindebből pedig következett, hogy szükség esetén elsősorban az uralkodót és a dinasztia érdekeit védelmezték, esetlegesen a nemzet érdekeivel szemben is s ez kiterjedhetett a külfölddel való szövetkezésre is. Mind olyan dolgok, melyek a 19-ik század közepéig napirenden voltak (osztrák-orosz szövetség 48-ban) s melyek ma a hazaárulás főbenjáró bűnének számítanak. S kétségtelen, hogy mindezen akciókban mindig az arisztokráciáé volt a vezetőszerp. Másrészt a dinasztikus elv mellett az egyéni függetlenség törekvése is számottevő volt. Az ily módon értelmezett egyéniségérzés az arisztokráciában még a hűbérrendszer idején alakult ki és eredete elvész a középkor Artus királyról szóló legendáiban. Ez egyéniségérzés abban nyilvánult, hogy még a dinasztikus elvnek sem vetették magukat föltétlenül alá. Ahogyan hűtlenséget követhettek el a dinasztiaival szemben, ugyanúgy a dinasztia is hűtlen lehetett hozzájuk. Ilyenkor hazát cserélni megengedett dolog volt és az ellenfél is csak legfeljebb bosszúságot érzett, de semmiesetre sem oly felháborodást, mely a nacionalizmus korszaka óta az ily lépést mindig kísérte. Ezen korszak előtt napirenden volt az, hogy ha az arisztokrácia tagjai otthon nem találtak boldogulásra, akkor szolgálataikat idegen hatalomnak, idegen uralkodónak ajánlották fel. így képviselte a holland származású Hugó Grotius a svéd Gustav Adolfot a francia udvarnál. így lett az olasz származású Pozze di Borgo minden oroszok cárijának londoni nagykövete és így lett a francia származású Savoyai Jenőből,

* A magyar arisztokrácia egy része itt mindeneseire örvendetes kivétel, mert nálunk az arisztokrácia a legrégebb időtől fogva egynek érezte magát a nemzettel és mindig kész volt a nemzeti törekvések megvédésére. Igaz, hogy csak a kisebb része és ez is a legtöbb esetben csak akkor, ha külső ellenségről volt szó, de a kivétel azért még így is örvendetes.

ki németül alig és csak nagyon rosszul beszélt, osztrák hadvezér és államférfi. És, hogy az arisztokráciában mennyire megmaradt az asszimilációs képesség még a nacionalizmus gondolatának fellépése után is, arra az újabbkori történelemben is számos példát találhatunk. Hiszen a berlini kongresszuson Franciaországot az angol Waddington képviselte és a világháború kitörésekor a német birodalom pétervári nagykövete a francia származású Pourtalés gróf volt. Mindezt csak az asszimilációs képesség oly tökéletes fokával magyarázhatjuk, mellyel hasonló mértékben egyik más társadalmi réteg sem rendelkezik.

III.

Mindezek után jogosan vetődik fel a kérdés, hogy tárgyilagosan szemlélve milyennek láthatjuk a magyar arisztokrácia szerepét a jövőben? Magyarországon kétségtelenül inkább, mint bárhol máshol, *van* arisztokrata probléma. Az utóbbi években volt *egy* iránj[^]zat, mely ezt tagadta. Az arisztokráciát kompromittált és degenerált osztálynak nevezte ki és az egész kérdést az arisztokrata élcek tömegébe igyekezett eltüntetni. A nagyközönség tekintélyes része is e felfogás felé hajlott. Nem tagadhatjuk, hogy ha csak néhány fiatal arisztokrata sűrűn megisméltető léha kalandjaira és néha valóban vérlázító nyegleségére gondolunk, akkor e felfogást látszólag nem tarthatjuk teljesen indokolatlannak. Objektív szemlélt azonban nem téveszt meg ez a látszat. Fenti jelenségek alapján véve mégis csak szórványos tünetek és e probléma mégsem a bárók tangóvilágításánál fog eldőlni. Az arisztokrácia, ha talán bizonyos mértékig kompromittált osztályt is, semmiestre sem elintézett valami, legkevésbé Magyarországon. Bármilyen hibái voltak vagy legyenek, Magyarország nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy a nemzet szerves életéből kikapcsoljon *egy*, talán számbelileg kicsiny, de kvalitásaiban még ma is igen jelentős tényezőt, Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy az arisztokrácia főleg azért lehetett a múltban majdnem kizárólagosan vezető osztály, mert kulturális téren egy színvonalon állott Európával, míg a nemzet többi tömegei Európa mögött maradtak. Nemcsak a társadalmi hovatartozás, de bizonyos esetekben az érték is lehet relatív fogalom. A születés legfeljebb csak formailag határozhatja meg a társa-

dalmi helyzetet, de nem szellemileg és lelkileg. Ezért végső eredményben hibás és fölösleges társadalmi osztályokról beszélni, ha a kasztrendszer pusztán a születés formai tényéhez kapcsoljuk. Éppen ezért a kvantitatív szempontról a kvalitatív szempontra való áttérés nemcsak az állam mechanikai felépítésében szükséges, mert kellő tartalom nélkül ez is csak pusztá fikció marad. Ez átértékelés szükséges a társadalom belső felépítésében az egyes osztályok kebelén belül is, azért, hogy az osztálykiegyenlítődés létrejöhsen. Ez az egyetlen lehetséges mód, mellyel az osztályharc intenzitását csökkenteni lehet. *Az eljövendő minőségi állam gerincét igen is egy kvalitatív társadalmi csoport, egy arisztokrácia fogja alkotni.* A kvalitatív állam nem lehet proletár-, de még polgár-állam sem a szó köznapi értelmében, hanem csakis arisztokratikus minőségi állam, úgy, ahogyan ezt a szót egyetlen helyes módon etikai és kapacitási értékére vonatkoztatva értelmezzük. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy a minőségi államban a születés határozza meg a helyet. De épp annyira nem lehet előny az alulról való származás. Mindebből legfeljebb csak az következik, hogy mi, minden sülyedés ellenére is, a születési arisztokráciában még ma is nagy lehetőséget látunk arra, hogy az új társadalmi, politikai és gazdasági rendben is *arisztokráciává fejlődjék.* Aránytalanul nagyobb lehetőséget, mint mondjuk a proletár-osztályban, bár elismerjük, hogy az összehasonlítás a számbeli nagy különbség miatt nem egészen szerencsés. De az arisztokráciában még ma is mindennek ellenére ez irányban nagy fejlődési lehetőségek volnának. Ismétljük: csak *volnának*, mert, hogy e fejlődési irányt valóban követni fogja-e, azt már nem mernénk állítani. Pillanatnyilag ez mindenestre kétségesnek látszik. A lehetőség, sőt bizonyos nagy lehetőség fennáll és éppen ezért csak elsiklani felette nem lehet, mert az arisztokrácia ma még sehol sem elintézett valami. Sorsát kezében tartja s ha nem értékeli át idejében világszemléletét, vagyis nem fejlődik oda, hogy belsőleg is valóban arisztokráciává váljék, ha nem fejlődik azon nívóra, melyet az eljövendő minőségi állam polgáraitól ellentmondást nem tűrően megkövetel, akkor valóban el kell pusztulnia. S ha bukása tragikus is, de romjain egészen biztosan egy új vezetőosztály keletkezik majd, egy — miként Coudenhove Kalergi vagy Maurras nevezi — neoarisztokrácia, mely az új társadalom élcsoportja lesz. E cél elérésére, az értékek átértékelése, mind a három

társadalmi rétegtől fejlődést követel. Az arisztokráciánál legfeljebb formailag lehet szó leszállásról, de ez természetes következménye lesz majd annak a belső fejlődési folyamatnak, amelyen ez a társadalmi réteg szükségszerűen át kell eszen akkor, ha valóban méltóvá akar lenni az új minőségi állam valóban neoarisztokráciának nevezhető osztályához.

Másrészt bizonyos, hogy e nívó elérése a proletariátus számára a legnehezebb. S ez részben a marxizmus bűne. Ugyanis a szocializmus az öntudatot ugyan felébresztette a proletárban, de anélkül, hogy ezzel arányosan hozzájárult volna belső emelkedéséhez. S nagyrészt ennek köszönhető, hogy a proletariátus ma még nagyon messze van attól, hogy önmagában egy új társadalmi réteg alapja lehessen. Ez azonban éppen csak azt jelenti, hogy a proletariátus erre egyedül nem képes, de semmivel se többet ennél. A másik két társadalmi rétegnek tehát kötelessége, hogy e konstruktív osztályképzéshez hozzásegítse a proletariátust.

Mindezekből logikusan következik, hogy a jövő nem a szélsőséges osztályoknak kedvez. Az osztályproblémák levezetésében és az új állami és társadalmi rend felépítésében a legnagyobb feladat a mai középosztályra hárul. Ez az osztály mind lelkileg, mind fizikailag a legközelebb áll az eljövendő társadalmi és politikai rendhez. Fejlődés szempontjából ő rendelkezik tehát a legnagyobb lehetőségekkel. Mert szélsőségekről nem lehet szó. A szélsőségek uralma mindig csak átmeneti állapotot jelent, a történelem idáig ezt már eléggé bebizonyította. A világháború előtti kapitalizmusról és liberalizmusról mint a gazdasági és politikai élet bázisáról, ma már komoly és lelkiismerettel rendelkező emberek nem beszélhetnek, de hasonlóan fizikai és erkölcsi lehetetlenség, hogy az eljövendő életforma a kommunizmus legyen. Viszont ezzel szemben föltétlenül a korlátolt magántulajdon és a föltétlenül állami ellenőrzés valamilyen formája. Az antiszociális, teljes szabadság éppen annyira nem lehet a minőségi állam alapja, mint a lélekölő és ezért végső eredményben improduktív föltétlenül kollektívizmus, de igen is szükség van a korlátolt individualizmus valamilyen alakjára s a katasztrófákat előidéző faji mítoszt az abszolút erkölcsön nyugvó és az ember természetes méltóságából eredő nemzeti érzéssel kell pótolni. A felső társadalmi réteg természetes adottságainál fogva a legnagyobb lehetőségekkel rendelkezik és így ő építhetné fel legkönnyebben az új társadalmi renden alapuló államot, de

sajnos, kétséges, hogy hibáinál és bizonyos kétségbe nem vonható degeneráltságánál fogva képes lesz-e bensőleg felemelkedni ez új világszemlélet színvonalára. A proletariátus, bár számszerint a legerősebb, de mintán neki vesztetni valója nincs, a legkevésbé hajlandó a feltétlenül szükséges áldozatok meghozatalára és önzésében még a társadalmi élcsoportot is messze felülmúlja, Mindezekről eltekintve pedig, a legtöbb helyen belsőleg még nem elég érett ahhoz, hogy önmagában megértse és értékelje a kibontakozni készülő új eszmék lényegét. Mint harmadik rend, tehát csak a középosztály marad, melytől ugyan a jövő szintén igen súlyos áldozatokat követel, de mely a vázoltak alapján a legközelebb áll a feltörő új eszmékhez s így a legkönnyebben is tudná azokat megvalósítani.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a középosztály mai fejlettségi fokán képes volna e társadalmi reformok tökéletes végrehajtására. Egyáltalán nem. Mi csak azt mondtuk, hogy a mai társadalmi osztályok közül erre a legalkalmasabbnak tartjuk, de nem állítottuk azt, hogy ezt feltétlenül véghez is tudná vinni, sőt kétségtelen, hogy mai formájában és belső felépítésében erre semmiesetre se volna képes. A reá váró feladat tőle is reformokat és súlyos áldozatokat követel.

A pillanatnyi vezetés a látszat ellenére ma még inkább a szélsőségek kezében van. Formailag kétségtelenül nem, de mindaz, ami ma társadalmi és politikai téren történik, nagyrészt e szélsőséges csoportok *erkölcsi és szellemi bélyegét* viseli magán. Ma még tehát, ha tudat alatt is, de ők a vezetők. Az új vezető elem a kezdeményezést előbb még magához kell ragadja. A jövő kétségtelenül az övé, de mielőtt egyesítené a többi rétegeket, még sok mindentől meg kell tisztuljon és e fejlődési folyamatot ugyancsak neki kell kezdeményeznie. Ezzel együtt óvatos is kell legyen, mert a helyzet nemcsak súlyos és bonyolult, de csalóka is. A mai reformerek tömegéből, mely legtöbbször két szélsőséges csoportból áll, ő alakítja ki az igazi harmadikat. S bár e fenti csoportok világnézetileg szembenállnak egymással, társadalmilag magukban foglalják valamennyi szociális réteget s így e bonyolult összetételből kell majd megteremtse az új társadalmat, a valódi neoarisztokráciát. Az ellentétes világnézetű reformerek egyik része kiabáló demagógokból áll s ha ezek nagyjából alulról is származnak, de épúgy felfedezhetjük közöttük a középosztály, mint a társadalmi élcsoport képviselőit. S hasonló a helyzet

az úgynevezett konstruktív csoportnál is annak ellenére, hogy összetételét illetően talán inkább a közép felé mutat eltolódást. De ez önmagában még nem jelent semmit. A felső rétegeket nem illetheti tovább a kizárólagos vezetés, mert ezek minden áron meg akarják tartani azt, amijük van (sokan már csak visszaszerezni) s e küzdelemben senkire és semmire tekintettel nincsenek. Legalulról se jöhet a vezetés, mert e tömegeknek nincs semmijük, viszont mindent akarnak s a küzdelem hevében ugyancsak senkire és semmire nem lesznek tekintettel. A vezetés tehát csakis a kiegyensúlyozott középről jöhet. Ide tartoznak mindazok, akik ebbe beleszülettek és akik alulról ide fel tudtak emelkedni, illetve akik fentről ide le tudtak szállni. Értve felemelkedés és leszállás alatt a kizárólagos egoisztikus célokért folytatott könyörtelen küzdelemtől való lemondani tudást. Mindazok tehát, akik a két szélsőséges rétegből le tudtak mondani e céljukért, ehhez a középcsoport-hoz fognak csatlakozni, mely csoport a sajátmagából kitermelt tagjaival együtt a jövő vezető rétege lesz majd. Hogy ez az átalakulás milyen formák közt fog majd végbemenni, ezt ma még természetesen nem tudhatjuk. De egy bizonyos, ez az egyetlen út, amelyen a társadalmi problémák végső és megnyugtató kibontakozása elérhető.